
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 378.147:331.45-051(477)"364"

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-3-137-143

Вайнтрауб М. А.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики професійної підготовки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна,
vainmark2014@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2701-7094

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Стаття присвячена проблемі розвитку професійної освіти. Обґрунтовано актуальність і необхідність розвивати професійну освіту в умовах воєнного часу, надзвичайних ситуаціях.

Розроблена модель розвитку професійної освіти. Обґрунтовано складові цієї моделі. Обґрунтовано, що для розвитку професійної освіти необхідно розглянути основні характерні чинники: адаптація навчальних програм; зростання попиту на цифрові компетенції; співпраця з бізнесом; використання онлайн-форм навчання для забезпечення доступності освіти.

Кожний з цих чинників має характерні показники. Для адаптації навчальних програм характерні показники: оновлення змісту, інтеграція дистанційних технологій, врахування безпеки студентів, викладачів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та підтримці їхнього емоційного здоров'я. Основні показники зростання попиту на цифрові компетенції – необхідність адаптації до нових умов, віддаленого навчання й роботи, використання технологій для забезпечення безперервного освітнього процесу.

Співпраця з бізнесом полягає в інтеграції практичних навичок, спільних програм стажувань та тренінгів, що забезпечують студентів актуальними знаннями та можливостями для працевлаштування.

Сучасні онлайн-форми навчання зростання попиту на освіти включають наступні показники: відео-лекції (відео-практичні чи відео-лабораторні), вебінари, інтерактивні курси, мікронавчання та гейміфікацію. Акцентовано увагу про те, що у майбутньому прогнозується адаптивні навчальні платформи та використання штучного інтелекту для ідентифікації навчання.

Вказано на тісний взаємозв'язок між чинниками розвитку професійної освіти; зміст відповідних чинників та показників, що сприяють успішному опануванню у студентів професійної компетентності, зокрема в умовах воєнного стану в Україні.

Результат моделі розвитку професійної освіти допомагає простежити та встановити сучасні й нові чинники та показники розвитку професійної освіти у майбутньому.

Ключові слова: професійна освіта, студент, заклад вищої освіти, транспорт й логістика, охорона праці, воєнний стан.

Постановка проблеми. Професійна освіта, як педагогічна система, охоплює технологію освітньої діяльності (методи викладання, зміст, форми і способи

організації освітнього процесу) і потребує постійного вдосконалення. Освіта в Україні, зокрема, професійна, у закладах вищої освіти зараз знаходиться в умовах євроінтеграційних процесів і війни, розв'язаної Російською Федерацією.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні, визначено ключові напрямки державної політики у сфері освіти, зокрема: забезпечення сприятливих умов для навчання та розвитку, розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті (підтримка досліджень та впровадження інновацій для підвищення якості освіти) тощо.

Сучасна освіта, зокрема вища педагогічна, має відповідати реаліям сьогодення. У зв'язку з цим майбутні фахівці мають бути спроможними вирішувати професійні завдання в євроінтеграційних процесів і війни в Україні.

У цьому контексті викладачам, студентам та іншим педагогічним працівникам закладу вищої освіти (ЗВО), необхідно удосконалювати якість вищої професійної освіти у зв'язку з появою нових сучасних технологій для поліпшення освітнього процесу, поведінки в надзвичайних ситуаціях, зокрема з урахуванням воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку професійної освіти під час професійної підготовки у ЗВО досліджувало чимало вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед відомих вітчизняних дослідників слід підкреслити Бойченко С., Докшина С., Корець М., Ничкало Н., Розен В тощо. Серед зарубіжних – Коммонера Б., Коуза Р., Медоуза Д., Пігу А., Самуельсона П., Форрестера Дж., Бартолом'ю Дж., Брауна Л., Дейлі Г., Констанза Р та інших, які досліджували процеси навчання та розвитку студентів.

Н. Ничкало у своїх дослідженнях щодо розвитку професійної освіти визначила, що впровадження сучасних інформаційних і виробничих технологій, техніки нового покоління впливають а розвиток глобального інтернаціонального інки праці. Тому система професійної освіти потребує модернізації на основі впердужувального підходу [7, с. 3]. У своїй роботі [8, с. 4] Н. Ничкало зазначає нерозв'язані проблеми у профтехосвіті: низький престиж професійної освіти і стереотипне ставлення, повільне оновлення матеріально-технічної бази, недостатній рівень оплати педагогічних працівників. Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляен у промові про становище Європейського Союзу, запропонувала визнати 2023 рік «Європейським роком кваліфікацій» (European Year of Skills).

На думку автора цієї статті, є актуальність і необхідність формування у студентів культури безпеки життя, здоров'я, охорони праці, поведінки в надзвичайних ситуаціях, зокрема в умовах воєнного стану [1, с. 76]. Автор зазначає, що «серед перспективних підходів з найменшими матеріальними та часовими витратами, а також безпекою під час війни, зарекомендували себе підходи: з використанням платформ Zoom та Classroom у дистанційному режимі; віртуальної присутності, що реалізується за допомогою інтернет-конференцій; форумів; технологій teams, zoom, skype); з сучасними цифровими технологіями і ресурсами соціальних мережів; при розміщенні навчального контенту у системі moodle з присутніми змістовими компонентами (науково-методичні комплекси, методи, форми, технології з відповідними випробувальними тестами для перевірки і самоперевірки тем тощо) [1, с. 76-77]. У дослідженні, присвяченому проблемі формування педагогічної культури майбутніх педагогів професійного навчання у середовищі закладу вищої освіти, автор акцентував увагу на педагогічних умовах та якостях, що сприяють розвитку педагогічної культури у майбутніх педагогів передвищої та вищої школи, спонукають їх до більш ефективної педагогічної праці [2, с. 11-12].

При дослідженні проблеми розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в умовах воєнного стану автор зазначає специфічні компоненти : «безпеку життя, здоров'я, охорону праці; правила і поведінку

в надзвичайних ситуаціях під час війни; адаптацію навчальних програм; здатність до кризового управління освітнім процесом та виховної роботи зі студентами; викладання в надзвичайних умовах; моральну і емоційно-психологічну підтримку колег і студентів у стресових ситуаціях; ефективне використання інформаційно-цифровими технологіями; здатність організовувати інклюзивне навчання зі студентами з особливими освітніми проблемами; особистісні якості (мужність, стійкість, патріотизм, відданість своїм студентам та навчанню, вміння ввести заняття в умовах нестабільності і сприяти міцному духу серед студентів); співпраця з воєнними збройних сил України, поліцією, адміністрацією, гуманітарними організаціями, стейкхолдерами, пожежною організацією тощо [3, с. 204-210].

У своєму дослідженні [6, с. 2-4] С. Маліч справедливо вказувала на нинішні умови організації освітнього процесу у воєнний час, в яких здебільшого він відбувається за дистанційною й змішаною формами навчання. Саме тому, як зазначає С. Масліч, педагогічні працівники професійної освіти мають володіти не лише навичками роботи з цифровими ресурсами, а мати ґрунтовні знання з педагогіки та психології.

Ці умови зафіксовані в законах: про вищу освіту [4] та професійну (професійно-технічну) освіту [5]. У ст. 12 Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [5], зокрема, вказується, що «освіта здійснюється у закладах професійної освіти за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, мережевою, екстернатною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами». Як видно з закону, у воєнний час є можливість зручно пройти професійну підготовку фахівцю за різними формам навчання. За ст. 24 того ж закону вказано про необхідність створювати належні умови для «творчості педагогічних працівників, здобувачів освіти, для використання і впровадження ними прогресивних форм і методів навчання, розвитку інноваційної діяльності». У ст. 35 щодо змісту професійної освіти наголошується про те, що зміст професійної (професійно-технічної) освіти має систематично оновлюватися відповідно до змін у науці, техніці, технологіях виробництва чи сфері послуг, організації праці тощо.

Метою статті є визначення і обґрунтування основних характерних чинників та відповідних показників розвитку професійної освіти в умовах воєнного часу.

Розвиток професійної освіти в умовах воєнного часу, зокрема з охорони праці, транспортної галузі й логістики, вимагає адаптації, зміни особливо у зв'язку з війною. Ці зміни мають бути спрямовані на удосконалення якості професійної освіти з урахуванням надзвичайних і складних умов під час війни.

Як показала практика роботи в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі на кафедрах: теорії та методики професійної підготовки, методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки, а також на базі навчально-наукового центру ННЦ ІПТО НАПН України (під час професійної підготовки майбутніх фахівців з транспортної галузі) розвиток професійної освіти має основні характерні чинники, що зображено на Рис.1 у вигляді моделі).

Розглянемо складові цієї моделі, детальніше зупинимось на відповідних основних чинниках та їх показниках.

Слід зазначити на тісний взаємозв'язок між основними чинниками (на моделі Рис.1 він позначений подвійною стрілкою) – реалізація чинників та їх взаємодія, як показала практика, дає найкращий результат.

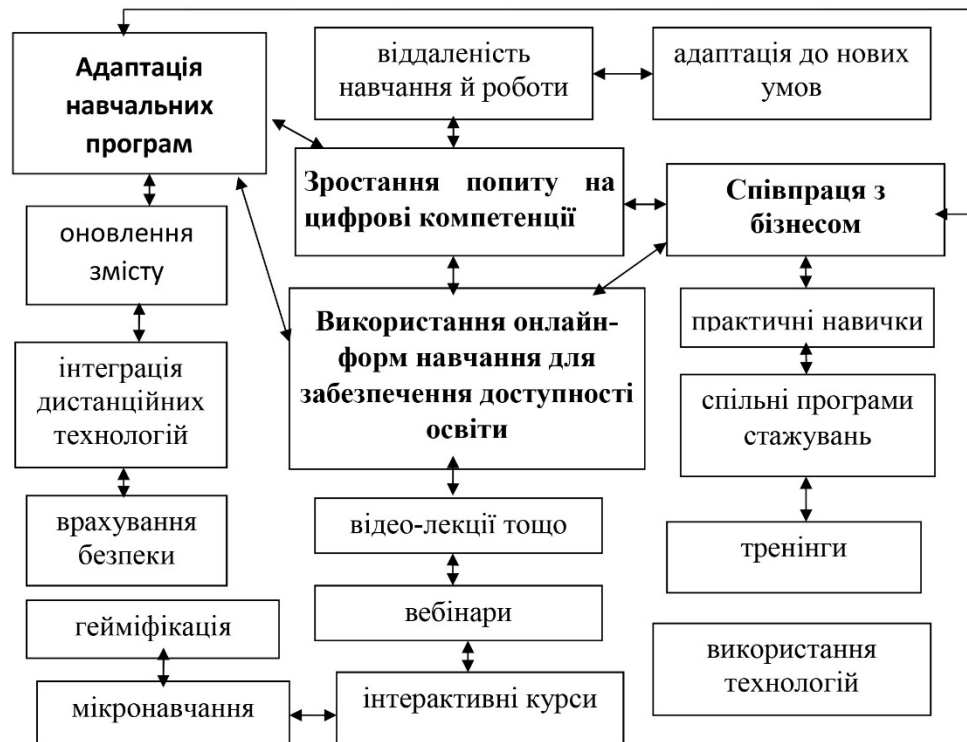

Рис. 1. *Модель розвитку професійної освіти в умовах воєнного часу*

Як показано на рис. 1 розвиток професійної освіти в умовах воєнного часу передбачає наступні характерні чинники (на моделі рис.1 вони виділені жирним шрифтом):

- адаптація навчальних програм;
- зростання попиту на цифрові компетенції;
- співпраця з бізнесом;
- використання онлайн-форм навчання для забезпечення доступності освіти.

Серед характерних показників адаптації навчальних програм (на моделі рис.1 вони зображені зліва зверху), як показала практика роботи в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі та навчально-науковому центрі ННЦ ІПТО НАПН України, можна виділити:

- оновлення змісту;
- інтеграцію дистанційних технологій;
- врахування безпеки студентів, викладачів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та підтримки їхнього емоційного здоров'я.

Зростання попиту на цифрові компетенції реалізувалося за такими показниками:

- необхідність адаптації до нових умов;
- віддаленого навчання й роботи;
- використання технологій для забезпечення безперервного освітнього процесу.

У співпраці з бізнесом показали розвиток професійної освіти під час освітнього процесу відповідні показники:

- інтеграція практичних навичок;
- інтеграція спільних програм стажувань;
- інтеграція спільних тренінгів, що забезпечували студентів актуальними знаннями та можливостями для працевлаштування.

Використання онлайн-форм навчання для забезпечення доступності освіти включали показники:

- відео-лекції (відео-практичні чи відео-лабораторні);

- вебінари;
- інтерактивні курси;
- мікронавчання;
- гейміфікація.

Серед студентів поширюється використання штучного інтелекту. На думку автора цієї статті, у майбутньому прогнозуються адаптивні навчальні платформи та використання штучного інтелекту для ідентифікації навчання.

Висновки. Обґрунтовано актуальність і необхідність розвивати професійну освіту в умовах воєнного часу, надзвичайних ситуаціях.

Розроблена модель розвитку професійної освіти. Обґрунтовано складові цієї моделі. Обґрунтовано, що для розвитку професійної освіти необхідно розглянути основні характерні чинники: адаптація навчальних програм; зростання попиту на цифрові компетенції; співпраця з бізнесом; використання онлайн-форм навчання для забезпечення доступності освіти.

Серед показників адаптації навчальних програм розглянуто: оновлення змісту, інтеграція дистанційних технологій, врахування безпеки студентів, викладачів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та підтримки їхнього емоційного здоров'я. Зростання попиту на цифрові компетенції реалізувалося за такими показниками: необхідність адаптації до нових умов, віддаленого навчання й роботи, використання технологій для забезпечення безперервного освітнього процесу. Співпраця з бізнесом включає: інтеграцію практичних навичок, спільні програми стажувань та тренінгів, що забезпечують студентів актуальними знаннями та можливостями для працевлаштування. Сучасні онлайн-форми навчання зростання попиту на освіти включають наступні показники: відео-лекції (відео-практичні чи відео-лабораторні), вебінари, інтерактивні курси, мікронавчання та гейміфікацію. Акцентовано увагу про те, що у майбутньому прогнозуються адаптивні навчальні платформи та використання штучного інтелекту для ідентифікації навчання.

Вказано на тісний взаємозв'язок між чинниками розвитку професійної освіти; зміст відповідних чинників та показників, що сприяють успішному опануванню у студентів професійної компетентності, зокрема в умовах воєнного стану в Україні.

Результат моделі розвитку професійної освіти допомагає простежити та встановити сучасні й нові чинники та показники розвитку професійної освіти у майбутньому.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є розробки моделі, яка передбачає нові чинники розвитку професійної освіти у воєнний та повоєнний часи.

Література

1. Вайнтрауб М. А. Професійна підготовка студентів у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2024. № 1. С. 76–82.
2. Вайнтрауб М. А. Формування педагогічної культури у майбутніх педагогів професійного навчання у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*. / Гол. ред. Т. С. Плачинда. Кропивницький: ЛА НАУ, 2022. № 12. С. 11–16.
3. Vaintraub M. Professional Competence Development of Teaching Staff in Higher Education Institutions under Martial Law. *Educational Challenges*. 2024. № 29(1). С. 204–213.
4. Закон України: Про вищу освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.02.2025).
5. Закон України: Про професійну (професійно-технічну) освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.02.2025).
6. Маслич С. В. Основні вектори забезпечення якості професійної підготовки в умовах воєнного стану. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7331671.pdf>
7. Ничкало Н. Г. Українська педагогіка праці у гірку добу війни. *Професійна освіта*. 2022. № 1(94). С. 2–5.
8. Ничкало Н. Г. Людський капітал у мирний час і в добу російської агресії проти України. *Професійна освіта*. 2022. № 4(97). С. 2–4.

References

1. Vaintraub, M. A. (2024). Ppofesiina pidhotovka studentiv u zakladykh vyshchoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Professional training of students in higher education institutions under martial law]. *Naukovi zapysky. Seriya «Psykhologo-pedahohichni nauky» - Scientific notes. Series "Psychological and pedagogical sciences"*, 1, 76–82 [in Ukrainian].
2. Vaintraub, M. A. (2022). Formuvannia pedahohichnoi kultury u maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchania u zakladykh vyshchoi osvity [Formation of pedagogical culture in future teachers of vocational training in higher education institutions]. *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriya: Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical Sciences*, 12, 11–16 [in Ukrainian].
3. Vaintraub, M. (2024) Professional Competence Development of Teaching Staff in Higher Education Institutions under Martial Law. *Educational Challenges*, 29(1), 204–213 [in English].
4. Zakon Ukrainy: Pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine: On Higher Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Last accessed: 15.02.2025) [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro profesiinu (profesiino-tekhnichnu) osvitu [Law of Ukraine: On Professional (Vocational and Technical) Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (Last accessed: 15.02.2025) [in Ukrainian].
6. Maslych, S. V. Osnovni vektory zabezpechennia yakosti profesiinoi pidhotovky v umovakh voiennoho stanu [Main vectors of ensuring the quality of professional training under martial law]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733167/>.pdf [in Ukrainian].
7. Nychkalo, N. H. (2022). Ukrainska pedahohika pratsi u hirk dobu viiny [Ukrainian labor pedagogy in the bitter days of war]. *Profesiina osvita – Vocational education*, 1(94), 2–5 [in Ukrainian].
8. Nychkalo, N. H. (2022). Liudskyi kapital u myrnyi chas i v dobu rosiiskoi ahresii proty Ukrainy [Human capital in peacetime and during the era of Russian aggression against Ukraine]. *Profesiina osvita – Vocational education*, 4(97), 2–4 [in Ukrainian].

Vaintraub M.

Doctor of Pedagogy (DSc), Professor
Professor of the Department of theory and methods of professional training,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
vainmark2014@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2701-7094

DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION IN WARTIME CONDITIONS

The article is devoted to the problem of the development of vocational education. The relevance and necessity of developing vocational education in wartime and emergency situations are substantiated.

A model for the development of vocational education is developed. The components of this model are substantiated. It is substantiated that for the development of vocational education it is necessary to consider the main characteristic factors: adaptation of curricula; growth in demand for digital competencies; cooperation with business; use of online forms of learning to ensure the accessibility of education.

Each of these factors has characteristic indicators. The following indicators are characteristic for the adaptation of curricula: updating the content, integration of distance technologies, taking into account the safety of students, teachers, scientific and pedagogical workers of higher education institutions and supporting their emotional health. The main indicators of the growth of demand for digital competencies are the need to adapt to new conditions, remote learning and work, and the use of technologies to ensure a continuous educational process.

Cooperation with business consists in the integration of practical skills, joint internship and training programs that provide students with relevant knowledge and opportunities for employment.

Modern online forms of learning and the growth of demand for education include the following indicators: video lectures (video-practical or video-laboratory), webinars, interactive courses, microlearning and gamification. Attention is drawn to the fact that adaptive learning platforms and the use of artificial intelligence for individualization of learning are predicted in the future.

The close relationship between the factors of professional education development is indicated; the content of the relevant factors and indicators that contribute to the successful acquisition of professional competence by students, in particular in the conditions of martial law in Ukraine.

The result of the professional education development model helps to track and establish modern and new factors and indicators of the development of professional education in the future.

Key words: vocational education, student, higher education institution, transport and logistics, labor protection, martial law.